

MAALARINA PIRTINNIEMEN VARVILLA VARKAUDESSA 1910- JA 1920-LUVUILLA

Leena Rossi

Artikkelini aiheena on laivaveistämön maalarin työ 1910- ja 1920-luvuilla Varkaudessa A. Ahlströmin osakeyhtiön Pirtinniemen telakalla. Tarkastelen sitä muistitietotutkimuksen keinoin yhden maalarin, Frans Lindin kokemusten kautta. Haastatteluissa Lindin kanssa tuottamani muistitiedon avulla selvitan, miten oppipoika otettiin varvin maalariverstaaseen, miten tulokasta kohdeltiin, millaiset työolot ja -tilat olivat sekä millaisia työvälineitä ja -asuja maalarit käyttivät. Kerron myös muutamista erityistöistä, joita Lind teki. Käytän tekstissäni runsaasti lainauksia, jotka välittävät ilmeikkään kuvan Lindin tavasta kertoa työstään, työympäristöstään ja -yhteisöstään.¹

TAUSTAA, LÄHTÖKOHTIA JA TUTKIMUSKYSYMYKSIÄ

Varkaus on ollut Suomessa tärkeä laivanrakennuskeskus, jossa tehtiin 1800-luvun loppulla ja 1900-luvun alussa höyryaluksia kahdella telakalla. Toinen oli Pirtinniemen *varvi* (< ruots. *skeppsvarn*, laivaveistämö, telakka)² vuodesta 1862 ja toinen Lehtoniemen veistämö vuodesta 1889 lähtien. ”Höyryn kulta-aikana” niissä rakennettiin huvialuksia, hinaajia, varppaajia, lastialuksia ja matkustajalaivoja. Joukossa oli myös mm. säiliöaluksia, siipirataslaivoja ja jopa jäissä kulkuun vahvistettuja hinaajia.³ Ennen Suomen itsenäistymistä huomattava osa tuotteista meni Venäjälle.⁴ 1920-luvun loppuun mennessä Varkauden telakoilta valmistui yli 800 alusta.⁵ Lehtoniemen veistämön toiminta päättyi vuonna 1929⁶, ja Pirtinniemelläkin laivanrakennus hiljeni, mutta siellä tehtiin vielä 1930-luvulla maantielauttoja sekä toisen maailmansodan jälkeen sotakorvausaluksia, mm. 30 höyryhinaajaa, Neuvosto-

liittoon.⁷ 1960-luvulla valmistuivat viimeiset alukset, dieselhinaajat.⁸

Laivanrakennus on teknologiaa, taloutta ja materiaa. Se on tilauksia, suunnitelmia, tuotantoa ja aluksia, joista löytyy tietoja arkistolähteistä. Se on myös laivoja tehneitä eri ammattiryhmien jäseniä, metalli- ja kirvesmiehiä, puuseppiä ja maalareita sekä monenlaista apuväkeä. Heidän työstään kertovat arkistolähteet yleensä hyvin niukasti. Telakan inhimillisestä puolesta voivatkin parhaiten kertoa työntekijät itse omien kokemustensa ja muistikuviansa pohjalta.

Jo aikaisemmin olen eräissä tutkimuksissa hyödyntänyt niitä 26 muistitietohaastattelua⁹, jotka tein varkautelaisen maalari Frans Lindin (1903–1988) kanssa vuosina 1985–1987. Useimmat haastattelut kestivät pari tuntia ja etenivät keskustelun tapaan. Tässä artikkelissa hyödynnän 13:a haastattelua. Lindin muistelukerronta, jota voidaan sanoa myös kokemuksestokerronnaksi tai henkilökohtaiseksi kerronnaksi¹⁰, tuotti niissä runsaasti aineistoa myös Pirtinniemen var-

Maalari Frans Lind seisoo ylpeänä uusissa kalosseissaan ja "lätsänmallisessa" lakissaan 1910–1920-luvun taitteessa J. Jäniksen ottamassa valokuvassa. Kuva: Leena Rossin kokoelma.

vin 1910- ja 1920-luvun maalarien työn tutkimiseen.

Lind aloitti maalarin uransa A. Ahlström Osakeyhtiön palveluksessa vuonna 1916 ja jatkoi samassa *virmassa* (< ruots. *firma*, toiminimi, liike) vuoteen 1968 asti eli yli 50 vuotta. Haastatteluissa henkisesti viireä ja hyvämuistinen vanha työläinen kertoi urastaan sellaisena kuin hän sen muisti kokeneensa oppipoikana ja nuorena maalarina, kun varvilla valmistettiin kymmenittäin höyryaluksia. Samalla hän kuvasi telakan työyhteisöä ja työpaikkakulttuuria. Lind lie-nee aiemminkin muistellut kokemuksiaan ja kertonut niistä tuttavapiirissään, koska haastatteluissa hän pystyi kertomaan niistä sujuvasti ja luontevasti.

Olin tuntenut Lindin lapsuudestani saakka naapurin Ranssi-setänä ja puhuin hänen kanssaan samaa murretta. Olin myös perehtynyt jonkin verran maalaus- ja puu-

töihin, joten minun oli helppo keskustella hänen kanssaan työhön liittyvistä asioista. Mutta koska en ole elänyt 1910- ja 1920-luvuilla enkä työskennellyt laivatelakalla, saatoin antaa hänelle kiistattoman asiantuntijan aseman, johon hän mielellään asettuikin, kun oli ensin vähätellyt omaa muistiaan ja tietämystään sekä työläisen arvoa tutkimuksen kohteena.¹¹

Haastatteluaineistoni avulla etsin vastauksia kysymyksiin: miten poika pääsi maalarin oppiin Pirtinniemen laivaveistämölle, miten tulokasta siellä kohdeltiin, millaisissa oloissa ja tiloissa veistämöläiset joutuivat työskentelemään, millaisia välineitä maalarit käyttivät ja millaisia työtehtäviä heille annettiin? Olen asettanut tutkimuskysymykseni sen mukaan, mistä Lind haastatteluissa kertoi. Osin hän kertoi asioista, joista häneltä eritoten tiedustelin, mutta monista seikoista hän kertoi oma-aloitteisesti.

Tutkimukseni on siis ruumiillisen työn ja työväentutkimusta, jota etnologit ovat tehneet paljon. Se on myös teknologian inhimillisen puolen historiaa. Metodologisesti se on muistitietotutkimusta¹² eli se perustuu muistoihin, joita haastateltava kertoo omien kokemustensa pohjalta. Muistitietotutkimuksella on pyritty nostamaan esille nimenomaan niitä ryhmiä, jotka ovat jääneet asiakirjoihin perustuvassa historiassa äänettömiksi, kuten lapset, naiset, työläiset, kirjoitustaidottomat ja eri vähemmistöt. Sillä on avattu vanhoihin aiheisiin uusia näkökulmia sekä aihepiirejä, joista muut lähteet eivät kerro.¹³ Kerrotut muistot ovat menneisyyttä koskevaa subjektiivista tietoa, jota ei sellai-

senaan ole olemassa missään valmiina, ei edes kertojan päässä, vaan joka syntyy aina kertojan ja haastattelijan välisessä vuorovai-
kutuksessa, tässä ja nyt. Muistot palautetaan mieleen ja kerrotaan aina kerrontahetken näkökulmasta eli ajassa, yhteisössä, kulttuurissa ja yksilön henkilökohtaisessa elämäntilanteessa sekä yksilön kulttuuristaan omaksumien kertomistapojen puitteissa.¹⁴

Kullakin kertojalla on oma esitystapansa, ja myös Lindin selvä ja ilmeikäs ääni kuuluu haastattelujen tekstinnöksissäkin eli kirjoitettuun muotoon saattamassani puheessa. Olen pyrkinyt muuntamaan hänen savon murteensa mahdollisimman uskollisesti luettavaan asuun. Käytän tässä artikkelissa lainauksia erityisesti kohdissa, joissa katson kertojan sanojen antavan osuvamman ja havainnollisemman kuvan kuin vastaavat yleiskieliset ilmaukset. Tietenkin Lind kertoi haastatteluissa uransa alkuvaiheista kymmenien vuosien aikaperspektiivistä jälkiviisaana ja tietäen, mitä myöhemmin tapahtui. Monia asioita hän kuvasi hyvin tietoisena omasta ammattitaidostaan ja arvostaan uskottuna luottomiehenä, mutta usein koin hänen puhuvan oppipojan tai nuoren maalarin äänellä.

KOULUSTA MAALARIN OPPIIN

Frans Lind oli vasta 13-vuotias ja juuri päättänyt Varkauden tehtaan kansakoulun, kun hän kesäkuussa 1916 pyrki ja pääsi töihin Pirtinniemen telakalle. Hän oli perheen lapsista nuorin, ja kaikki hänen sisaruksensa olivat tuolloin jo työelämässä. Vaikka lasten työssäkäynti oli koulunkäynnin yleistyessä vähentynyt, palkkatyöhön pääsy oli edelleen monelle välttämättömyys. Sitä se oli Fransillekin. Hänen isänsä, varvin mallipuuseppä Kalle Lind (1845–1914) oli näet sairastellut paljon ja kuollut pojan ollessa 10-vuotias.¹⁵ Lienee ollut selviö, että perheen pojat hakeutuivat isänsä tavoin ruumiilliseen työ-

hön. Fransin kaikki veljet olivatkin päässeet Paul Wahl & Co:n tai tämän seuraajan A. Ahlström Osakeyhtiön leipiin: Kalle (s. 1892) ja Anton (s. 1894) olivat aloittaneet laivaveistämöllä maalareina, Uuno (s. 1898) oli seurannut isänsä jalanjalkia puuseppänä ja Waldemar (s. 1900) oli sepän opissa konepajalla. Varkaudessa saha tarjosi naisillekin ansiomahdollisuuksia, mutta perheen ainoa tytär, Geta (s. 1896), oli käynyt räätälin opin.¹⁶ Laivaveistämö oli kuitenkin 1900-luvun alussa miesten työpaikka, johon tytöt eivät edes pyrkineet. Teollisuuspaikkakunnilla oli tavallista, että nuoret hakeutuivat isän työpaikkaan ja jopa jatkoivat isän ammatissa, kuten käsityöaloillakin oli taval-
lista.¹⁷

Fransin työhön pääsyyn lienee vaikuttanut myös se, että ensimmäisen maailmansodan alettua Suomen metalliteollisuudessa vallitsi korkeasuhdanne, kun Venäjän armeija teki suuria tilauksia, ja siksi lapsityövoimaakin tarvittiin. Varkauteenkin tilauksia tuli tulvimalla. Metallipuoli toimi korkeapaineen alaisena ja kuumeenomaisen kiireen vallitessa.¹⁸ Juuri vuonna 1916 lasten ja nuorten eli alle 18-vuotiaiden osuus teollisuustyöväestä oli Teollisuustilaston mukaan lähes kymmenesosa, ja Frans oli yksi 961:stä teollisuustyötä tekevästä 13–14-vuotiaasta pojasta.¹⁹

Vuonna 1916 konepaja, telakka, valimo, saha ja puuhiomo olivat Fransin työpaikkavaihtoehdot, joista hän valitsi telakan maalarinverstaan. ”Minula olj nii halu ja kiire piästä töihin [...] Minula olj se mualari ammatti jo niiv veressä, kuv vanhemmat veljet olj jo mualaria, Antto ja Kalle”,²⁰ hän muisteli savon murteella työintoaan 70 vuotta myöhemmin. Hänet otti vastaan mestari Lauri Thurén, joka tunsu ennestään kaikki Lindin perheen miehet, ja työhön pääsy kävi mutkitta:

*Suoraam mänin Turiinin ukol luo ja pyysin.
Se kysy: Jaba, minkäs poekia sinä out?*

Minä sitte sanoin, että oun sen Linnen poekia. 'Ae, Kallej ja Antov velj, niinkö?' Minä sanoin: 'Kyllä.' Sano: 'Sittehä sinussa om mualariv verta. No, ootkos sinä mualaellu sielä kotona jo mittää?' Minä sanoin: 'No, ouham minä laevoja mualaellu, puulaevoja.' Sano: 'Pittäähä sinut sitte ottoo töehi!'²¹

TULOKAIDEN KOHTELU

Pirtinniemen telakalla kuten muillakin teollisilla työpaikoilla 1900-luvun alussa ja myöhemmin harrastettiin tulokastapoja eli uusia työntekijöitä kastettiin ja nimiteltiin, heiltä vaadittiin viinakestitystä, heitä narrattiin ja juoksutettiin hakemassa keksittyjä esineitä tai heillä teetettiin turhia töitä. Tavat tuottivat huvia työtovereille, mutta ne myös kokeilivat tulokkaan huumorintajua, sopeutuvuutta sekä työkykyä ja -halua. Ne vaihtelivat työolosuhteiden mukaan. Yleensä kiusoittelu loppui, kun tulokas oli ”oppinut talon tavoille”.²² Myös Lind kertoi tulokastavoista: ”*Ne laettovat aena johonni asiale ja keksivät aena jonnillaesia nimiä, niinku kerran ne laettovat pajalta seppä Kärkekäsel-tä pyytämään nurkekamullia.*”²³ Hän arveli itse säästyneensä juoksuttamiselta, koska hänen uskottiin veljiensä ansiosta jo tietävän tavoista.²⁴ Lind tulkitsi tapojen olleen viatonta leikkiä, jota miehet harrastivat ”vual lystiv vuoks” ja ”hauskuuvven kannalta”. Hän arveli poikien myös oppineen samalla jotakin.²⁵

Vanhojen miesten ohella etenkin työyhteisöön äskettäin hyväksytyt nuorukaiset ovat olleet innokkaimpia perinteen jatkajia.²⁶ Myös Frans teetti oppilailta turhia töitä. Hän kertoi useista piloista, joita hän itse teki.²⁷ Tämä oli niistä viattomimpia:

Mutta sitte aena narrasin niitä, jotka tulj oppipojiks. Ku yks Ruutiaisem poeka kysy, mitä se tekis, niim minä käskin, että istuttaa pensselit (< ruots. pensel, sivellin) ikkuna

alle multaan. Ku poeka kysy, minkä takia, sanoin, jotta kasvaa uuet karvat. Poeka mänj ja istutti pensselit. Kum mestarj Turin tulj paekale, se kysy: 'Sinäkö käskit istuttaa nuo pensselit multaan?' Kyllä se olj arvanu, että minä olin käskeny tehdä nii.'²⁸

Näin Lind jatkoi tulokastapaperinnettä, joka lähenei työpaikkakiusaamista ainakin silloin, kun hän pani oppipojan sotkemaan paljain käsin *pakkelia* (< ruots. *spackel*, siloite, tasoitusväri). Hän kuitenkin lopetti tämän ”löylyyttämisen”, kun mestari jyrähti: ”*Nyt anna olla viimeinen kerta! Tähä asti minä oun ymmärtäny kaekki sinun tempus, mutta nyt anna olla viimeinen kerta!*”²⁹ Thurén oli ehkä sietänyt piloja siksi, että oli havainnut Fransissa maalarin ainesta. Tätä tuki Lindin omakin käsitys taidoistaan ja edistymisestään: ”*Mualarin työ olj minusta heleppo oppia. Se olj minule synnyntäenen taepumus.*”³⁰ Myöhemmin Thurén sanoi Fransia oikeaksi kädekseen,³¹ mikä jäi nuorukaisen mieleen. Mestari arvosti oppipoikaansa, ja tämä arvosti mestaria: ”*Ukko olj hyvä mies. Se pit minusta hyrvee huolta.*”³²

VERSTAAT JA SÖÖLIT

Laiவைistämön alue oli suljettu asiattomilta. Lind muisteli, että ”*semmonen umpinaenen takettiaita* (< ruots. *staket*, säleaita) *olj, lauvoitettu umpinaeseks ihan. Se olj parj metriä korkee*”.³³ Aitauksen sisällä eri töitä varten oli omat *verstaansa* (< ruots. *verkstad*, työpaja). Siellä seisoi vuonna 1912 rakennettu karrikattonen höyrykattilapaja, joka oli tehty juuri palaneen pannuverstaan tilalle. Vuonna 1886 rakennettu *sööli* (< ruots. *skjul*, suuli, vaja) eli laivanrakennusvaja oli yhä pystyssä, mutta vuonna 1920 sekin korvattiin uudella. Kun konepaja Ämmäkosken rannalla paloi, uusi rakennettiin vuonna 1919 Pirtinniemelle. Kokonaisuuteen kuului myös puusepänerversta.³⁴ Sööli sekä pannu-

Vain harvat miehet uskalsivat Frans Lindin tavoin kiivetä kelkkaan ja maalata tehtaanvirran poikki rakennetun puuhionon seiniä ja viereisen paperitehtaan vesitornien kattoja. Ivar Ekströmin ottama kuva teoksesta *Warkauden tehdas*, 1926.

pokka- maalari- ja nikkariverstas olivat kirkaasti Lindin mielessä vielä 1980-luvulla:

Sööliks sanottiin sitä, missä talavela tehtiil laevoo, pantiin ylös rovia (< ruots. grov, runko). Ei tarvinnu ihan taivasalla tehhä. Se olj lasjseinilä varustettu. Pienilä ruutuseinilä olj varustettu. Katossa olj semmoset lasjkeupolit, ulos otettu katosta jonniim matkoo. Niissä olj sivuikkunat. Sitä sanottiil laevasööliks. En minä tiijä, mitä se sööli tarkoittaa. Sööli se vua olj. Sitte se pannuverstas olj siihen aekaan pokkaverstas (< ruots. bocka, taivuttaa esim. metallia) vua. Pokkaversta. Kae se sae siitä nimesä, kun niitä levyjä lekojen kansa pokattiij ja pieksettiin. Vae oljko se sitte jostaiv vieraasta kielestä se pokka-sana?³⁵

Se työtälä olj aeka iso halli. Toesessa piässä olj peltisepilä verstaat, mutta toenen piä olj kokonaam mualarjverstaana. Sitte olj vielä yksityinen pien talo, joka olj mualarjverstaana. [...] Se olj lämmin, mutta lämmin se olj se isokii. Siinä olj lämpöputket. Ne kiersvät ympär huoneen. [...] Höyrylämmitys tulj onkapannusta (< ruots. ångpanna, höyrykattila). Se olj nikkarjverstaan (< ruots. snickareverkstad,

puusepänerstas) vieressä Pirtinniemelä. Se olj niinkul laevan kattila, iso pannu. Höyry kiers, se lämmitti nikkarjverstaita ja Pirtinvirrar rannalla molemmat verstaat.³⁶

KEVÄTKIIREITÄ JA PITKIÄ TYÖPÄIVIÄ

Laivanrakennus oli 1900-luvun alussa kausityötä. Se painottui kevääseen, sillä alukset piti saada vesille heti jäiden lähdettyä.³⁷ Maalaukseenkaan ei saanut tuhlata aikaa.³⁸ Useassa haastattelussa Lind kuvaili telakan kiireitä:

Kevväällä olj kiirettä, nii että joutu tekemään yöt päivät läpikäii toisinaan, ku olj okein kiire jonniil laevan kans. Jos olj jokkaiil laeva rakennettava ja se olj luvattu jonnae aekana, se olj koetettava jowuttoo siibe.³⁹

Sillon olj ihan ympärpyöreetä. Kuka vnaaj jakso tehhä. Kyllä sielä monj nukkuu ihan työnsä iäreen laevan hytissä. Jos sitä istabti palasiisa kans johonni, ni unj vet puoleesa. Kyllä se semmosta olj. Mutta eihä sitä kauan ollu sitä aekoo. Kyllä se semmosta olj. Ne olj suatava laevat liikkee.⁴⁰

Ruumiilliseksi työksi maalaaminen oli suhteellisen kevyttä, vaikka ahtaissa paikoissa se saattoi olla hankalaa ja joissakin kohteissa melkein pä pelottavaa. Sahalla, lautatarhassa, konepajassa ja telakan metallitöissä vaadittiin paljon enemmän fyysisiä voimia ja ponnistelua. Maalarit väsyivätkin siksi, että joutuivat sesonkiaikaan tekemään pitkiä päiviä.

Kun tiedustelin ammattiyhdistyksen kantaa ylityöhön, Lind totesi: *”Ei, ei siibe aekaan ollu vara puuttua. Ei ollu vara puuttua tämmöisissä paekoissa niibi asioihi ollenkaan.”* Eivätäkään työläiset harmitelleet kiireitä, jotka tiesivät runsaampia tuloja: *”Millo olj se kiire aeka, ni sillo olj hyvä jokkaesele, kuka sae olla siibe aekaan. Se olj kaekki netto.”*⁴¹ Sesonkiaikaan miehiä hakeutui telakalle pitkien matkojen päästä. *”Olj ylleinen tapa, että miehiä kuluki työssä keväisin. Reissumiehissä olj semmosia puolj-ikäisiä miehiä, ei mittäv vanhoja kyllä.”*⁴²

Teollisuudessa työpäivät olivat 1900-luvun alussa pitkiä, ruokataukoineen taval-

lisesti 12-tuntisia. Vaikka kahdeksan tunnin työaikalaki säädettiin vuonna 1917, oli 8-tuntinen työpäivä monille vielä pitkään vain haave. Työnantajan olisi silti pitänyt huomioida vuonna 1890 voimaan tullut asetus, jonka mukaan alle 12-vuotiaita ei saanut palkata teollisuustyöhön, 12–15-vuotiaat saivat työskennellä enintään 7 tuntia ja alle 18-vuotiaat enintään 14 tuntia päivässä lepotauot mukaan lukien. Vaikka yötyö kiellettiin alle 18-vuotiailta, työaikoihin myönnettiin helposti poikkeuksia.⁴³ Vuonna 1917 lasten teollisuustyön alaikäraja nostettiin 14 vuoteen, mutta poikkeuksellisesti voitiin palkata 13-vuotiaitakin. Vuonna 1919 yötyö kiellettiin alle 14-vuotiailta.⁴⁴ Lindin kertoman mukaan Pirtinniemiessä ei kiireisinä aikoina paljon piütattu työaikamääräyksistä.

Alkuun Fransin oli määrä tehdä ”puolia” päiviä, koska hän oli vasta 13-vuotias. *”Mutta eihän niitä kauvan kestäny, ku olj kesäekana kiirettä laevoin kans.”*⁴⁵ Lind muisteli. *”Minnäe jouvuin tekemääm pitkiä päiviä sillon ihan nuorena poekana. Ihan tehtiin kaks-toestatuntisia”.*⁴⁶ Vaikka vastuu oli työnanta-

Pirtinniemen laivaveistämöllä aivan Pirtinvirran rannassa seisoivat 1920-luvulla laivanrakennusvaja (valmistui 1920) ja kaarikattoinen höyrykattilapaja (1912) sekä sen takana konepaja (1919). Ivar Ekströmin ottama kuva Schybergsonin teoksesta Työt ja päivät, 1992.

jan, olivat lapsityöläisetkin varuillaan, kun ammattientarkastajat vierailivat katsomassa, teetettiinkö heillä liian pitkiä päiviä.⁴⁷ Myös Frans pelkäsi tarkastajan tuloa: ”*Mutta sillon, ku ammattiintarkastaja tulj, sillon pit männä piiloon.*”⁴⁸

Työn alkamisesta ja päättymisestä sekä ruokatauoista ilmoitettiin äänimerkillä. Yleisesti äänilaitetta sanottiin *torveksi* tai *riikekariksi* (< ruots. *skrike*, huuto). Varkauden tehtailla niitä oli useita, ja niiden huuto kuului kauas. Opettaja Matti Karttunen muisteli 1920-luvun alun viittä torvea: ”*Ne huusivatkin täydellä voimalla ja tuolla 2–3 peninkulman päässä tyynellä ilmalla onkiessa ei tarvinnut kelloa katsoa.*”⁴⁹ Torvet toittottivat myös, jos tehdasalueella syttyi tulipalo.⁵⁰ Varvin torvi toimi höyryllä⁵¹, mutta Lindin mukaan sitä ei aina käytetty, vaan porttivahti kalautti muutaman kerran samanlaista vellikelloa kuin maalaistaloissa oli.⁵²

Lomista voivat 1900-luvun alun työläiset vain haaveilla, sillä ne olivat valtion virkamiesten etuoikeus.⁵³ Lind muisteli: ”*Kesälomia ei ollu. Töetä tehtiin ympärj vuuen. Ei ollum mittään muitakaal lomapäiviä. Kuka omaal laskuusa piti, joutu saerastamaan tae muuta.*”⁵⁴ Liike- ja palvelualalle alettiin myöntää vuosilomia jo maailmansodan aikana, mutta Suomen itsenäistyessä ei suurimmassa osassa maata vielä tunnettu palkallisia loma-aikoja. Vuonna 1919 lomat säädettiin pakollisiksi, ja vuonna 1922 ensimmäiset määräykset seitsemän päivän pakollisesta ja palkallisesta vuosilomasta sisällytettiin työ-sopimuslakiin: loman sai jokainen työsopimussuhteessa oleva henkilö, joka oli ollut saman työnantajan palveluksessa vähintään vuoden.⁵⁵

Myöskään vanhuuden ja työkyvyttömyyden turvaa ei ollut; se toteutui vasta vuonna 1937 annetun kansaneläkelain myötä 1940-luvun lopulla.⁵⁶ Niinpä jokainen uurasti viimeiseen asti, minkä Lind tiesi omasta isästään. Tämä kävi näet töissä, vaikka ei loppuaikoina enää kyennyt omin

jaloin telakalle kävelemään, ja Frans joutui-kin vetämään häntä sinne vesikelkalla noin kilometrin matkan. Ihmiset koettivat tehdä töitä niin kauan, kuin suinkin pystyssä pysyivät.⁵⁷

TALVISIN VERKKAISTA

Laivaveistämöllä ei riittänyt kaikille jatkuvaa työtä: ”*Talavela olj löysempi aeka [...] eikä oluk kaekila työtäkään. Se olj sillo hyvä, ku sae työssä olla. Nii se olj siibe aekaan.*”⁵⁸ Mutta hyville ammattimiehille yhtiö pyrki keksimään talveksikin tekemistä.⁵⁹ Lind kuului heihin: ”*Talavisyvämmelä sielä olj yks tae kaks mualaria, muut ajovat poes. Minä olin töessä jatkuvasti koko ajan.*”⁶⁰

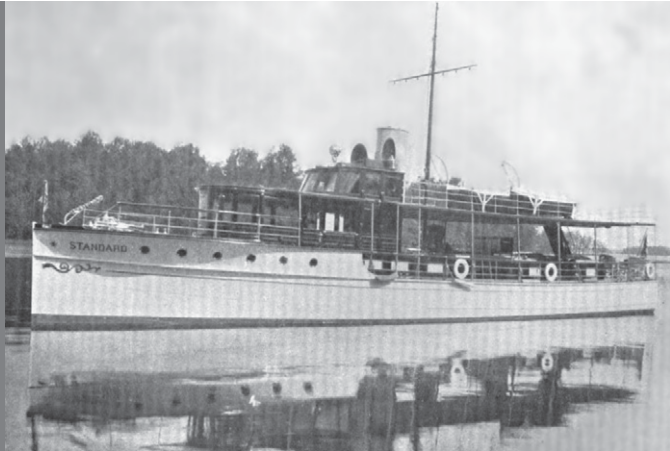
Maalarinverstaassa talviajan tehtäviä olivat täytevärin keittäminen sesonkia varten ja puuseppien tekemien seinien pohjustaminen.

*Jos ei muuta työtä ollu, niin keitettiin vanhoista mualin tähteistä maskia, täyteväriä, kesäks. Kesälä olj niin kiire, ettei sillon ennee keritty keitelemmään. [...] Mualin sekkaam pantuul lütua, ni suatiin pakekeljväriä. Myöhemmin sitä sanottiin täyteväriks.*⁶¹

*Talavela sielä tehtiin pääasiassa laevan seinä. Puusepät tekivät jo valamiuks niitä hyti seinä. [...] Seinät olj suurina levyinä aena sem mukkaan, kul laevaan mahtu. Perähytti ja keulabytti. Seinät olj puusta. Kaikkei alimmat kerrokset mualattiin nihib valamiuks. Sitten kevväälä niistä piäs vähemmälä työlä.*⁶²

Varvilla kunnostettiin myös yhtiön hevosajokalut – kärryt talvisin ja reet sulan maan aikaan – kunnes autot syrjäyttivät ne 1920-luvulta lähtien. ”*Sillo olj paljo hevusia, ku ei olluv vielä autoja, ja ne ajopelit mualattiij ja koristeltiil laevaveistämölä.*”⁶³ Lind totesi olleensa ”*pystyvä kyllä siibe hommaan*”⁶⁴, joka vaati tarkkuutta ja vakavaa kättä.⁶⁵ Yleensä

Ms Standard, Miljoonamootori, oli yksi niistä aluksista, joita Lind uransa alkuvaiheessa maalasi. Ivar Ekströmin ottama kuva teoksesta Warkauden tehdas, 1926.

mustat reet ja kärryt koristettiin punaisin, sinisin ja keltaisin juovin. Kahden millin levyisiä raitoja vedettiin kaksi eriväristä rinnakkain, ja niiden välille jätettiin pieni rako. Reet oli jaettu *vylleihin* (< ruots. *fyll*, paneeli) eli peilipaneeleihin, ja juovat seurasivat niiden muotoa parin sentin etäisyydellä reunan paksunnoksesta.⁶⁶ Kaarevat koristejuovat siveltiin käsivaralla kapealla ja litteällä viivasiveltimellä, *lepparilla* (< ruots. *löpare*, juoksija)⁶⁷ eli laahurilla, jonka harjaterässä on vain muutama pitkä karva⁶⁸. Erityisen tärkeää oli kunnostaa tehtaan kuomurattaat eli *jublarrillat* (< ruots. *trilla*, pyöriä), joilla kuljettiin ”johtokunnan herroja”.⁶⁹

Talvella veistäjän työtahhti oli välillä niin rauhallinen, että miehet ehtivät tehdä omiakin askareitaan – ehkä salaa, ehkä mestarien hiljaa hyväksyessä. Moni veisti suksia, kuten Kalle Lindkin oli aikoinaan tehnyt:

*Ne tek niitä nikkarjverstaassa tuola. Eihän niihin kotona tarvinu tehhä. Ne tekivät sielä. Niinkum minunnii isä... sieltä se toe aena valamiit sukses ja toesen suksen, jos toene olj vielä tallela.*⁷⁰

KITTIVAATTEET

Lindillä ei aluksi ollut erityistä työasua, vaan hän käytti veljiensä vanhoja vaatteita. Muutkin maalarit kulkivat tavallisissa vaatteissa, eikä mestarillakaan ollut sen parempaa asua: ”*Tureenila olj tavalliset kansavuaatteet piälä, housut ja takki vuan.*”⁷¹ Teollisuustyöläiset yleensä pitivät arkisin sekä työssä että työmatkalla ja kotona aikansa palvelleita juhla- ja pyhävaatteita, kuten kansatieteilijä Tuula Leimu on selvittänyt. Erityisen likaisen työn tekijät toki vaihtoivat kotona toiset vaatteet. Työolosuhteet – lämpötila, kosteus, vetoisuus sekä sulan raudan, happojen ja veden käsittely – määräisivät pukimien määrän ja laadun, mutta muuten eri alojen työläisillä oli samantapainen asu, johon kuuluivat sarkaiset suorat housut ja pikkutakki, kaulukseton flanelli- tai puuvillapaita tai molskihousut ja aivinainen työpusero, joita oli alettu käyttää jo 1800-luvun lopulla. Liivitkin kuuluivat usein asuun. 1930-luvulta lähtien mestarit alkoivat erottua muista solmioineen ja sinisine tai ruskeine työtakkeineen.⁷²

Maalarien vaatteet tahrjintuivat helposti, kun miehet joutuivat ”*abtaessa paekoissa ryöjämään*”. Työn tuoksinassa roiskeet

pyyhkiytyivät helposti vaatteisiin: ”*Mualarin homma ov vähä semmosta, että ku kässiinni räesky väriä, nii sitä pyyhkäs housuusa tae hihbaasa. Ne olj kaekista likempänä.*” Ei siis ollut ihme, että maalareilta ”*pikkeenty sitten ne vaatteet, kiülsivät jo joka paekasta, kuv värissä olival.*”⁷³ Tummiä maalisia villavaatteita ei saanut hevin puhtaiksi. Sooda irrotti tahrat mutta myös kankaan värin, ja vaatteet näyttivät pahalta. Lindin perheessä äiti pesi poikiensa maaliset vaatteet⁷⁴, ja Fransin avioiduttua vuonna 1925 hänen puolisonsa jatkoi pyykkäämistä.

Lind muisteli, että muutamilla maalareilla oli jo 1910-luvun lopulla valkoiset puuvillakankaiset *maski-* eli *kiittävaatteet*, joihin kuului lappuhaalari ja takki, mutta vasta 1920-luvulla maalarit alkoivat käyttää niitä yleisesti. Ajan valokuvissakin niitä näkyy.⁷⁵ Eri alojen työläiset alkoivat tuohon aikaan pukeutua haalareihin, ja nämä yleistivät 1930-luvulla.⁷⁶ Ensinnä haalareita ei saanut Varkauden kauposta, vaan ne oli ommeltava kotona tai teetettävä räätäillä. Fransin kittivaatteet ompeli Geta-sisar. Valkoinen asu oli kätevä, koska soodakaan ei vionyt niistä väriä, mutta pehmensi maalitahrat, jotka irtosivat harjalla.⁷⁷

Sisällä maalarit eivät mielellään pitäneet takkia, mutta kattoa maalattaessa ja ulkotoissa se oli tarpeen. Omasta asustaan Lind kertoi: ”*Paeta olj sitten, tavallinen paeta. Jos se mualaantu, ei siinä mittään.*”⁷⁸ Lisäksi tarvittiin lakki ja kengät. ”*Jokkaenen sae pittee sellasel lakin, ku halus, mutta oljhan niitä kylä kevyempiä lakkia, joeta käytettiin.*” Vaikka moni työläinen käytti hattua, maalarit eivät, sillä ”*matalia laevan salonkia ja muita mualattessa hattu töbräänty. Ku se käv kattoon, se olj sillom mualissa.*”⁷⁹ Leimun mukaan teollisuustyöläiset pitivät 1900-luvun alussa vanhoja lierihattuja sekä lipallisia vega-lakkeja, mutta myös ”lätsämälliset” ostolakit yleistivät 1910-luvulla.⁸⁰ Työkengiksi kelpasivat vanhat suutarin tekemät nahkasaappaat tai puolikengät; eräissä toissa puukengät tai ku-

misaappaat olivat käytännölliset. Ostokengät yleistivät 1920-luvulta lähtien.⁸¹ Lind kulki vanhoissa pyhäkengissä: ”*Eihän niitä työkenkiä ruahdindu ostamala ostoo.*”⁸²

TYÖVÄLINEISTÄ JA -AINEISTA

Maalarit käyttivät eri tehtäviin erilaisia välineitä ja aineita, ja heidän oli tiedettävä tarkkaan, mikä sopi minkinlaiseen työhön. Lind kertoi havainnollisesti monista siveltimistä:

*Tavalliset pensselit olj pyöreitä. Tasottajat olj leveitä ja litteitä. Pensselissä olj rautapanta. Sen sae jokkaene sitto omam mielesä mukkaan narula. Sissääm pantiin korkki sem mukkaan, ku halus sen pensselin laettoo, joko pitempikarvaseks tai lyhemmäks. Sisäle sen voe laettoo korkista tai jos sahas puustakii. Yks piikki sitten keskele. Sillä sae sitten varspuolele kiini, ku se vars olj näkyvissä. Harjakset olj puristettu pannaj ja sev varrevällii.*⁸³

*Hollantilaiset pensselit, hollanterit (< ruots. hollädare, hollantilainen)⁸⁴, olj valamiüks siottuja. Niissä olj harjasten sisälä paksu kanta ja vars olj keskelä. Vars obenj piähäm päen.*⁸⁵

*Tasottajat olj leveitä sekä kappeita. Yllesä viijen tuumal leveysä olj leveimmät. Keskekoko olj neljä tuumoo levee. Kolomituumasia olj kans. Yhteen tuumaan asti mänj. Ommoo tarkotustaan varten olj erjokokosia.*⁸⁶

Tasoittajia maalarit sanoivat vielä 1980-luvullakin *mutlareiksi* (< ruots. *muddlare*, tasoitussivellin, silitin)⁸⁷, ja muitakin siveltimiä he nimittivät ruotsista väännetyillä nimillä.⁸⁸ Piiskuri eli piiska (< ruots. *piska*, piiska), hakkuri (< ruots. *hacka*, hakata) eli töppäri ja ströpläri eli *röpläri* kuuluivat myös Lindin työkaluihin. Piiska on litteä, pitkäharjaksinen erikoissivellin, jota käytetään

mm. ootrauksessa (< ruots. *ådra*, suoni) eli puunmukailussa, ja hakkurilla eli harjastöpärillä maali töpätään tasaisen nypylliseksi.⁸⁹

*Hakkurissa olj kolome tuumoo pitkät harjakset, aeka jäykät. Niilä hakattiiv värj pintaan. Niissä olj pitkä kiintee vars pitkim puupintoo. Röplärit olj joustavampia. Niissä olj vars keskelä pystyssä ja niitä käytettiin ulukovärjtoessä.*⁹⁰

Ootrauksessa Lind muisteli käytetyn myös ”iistraakaria” ja ”vörlekaria”, joiden nimitystä hän ei tiennyt, mitä ne tarkoittavat. Hän arveli näidenkin nimitysten muuntu- neen ruotsin kielestä.⁹¹ Eräiden siveltimien harjasteristä ja ominaisuuksista hän kertoi havainnollisesti:

*[Ulukoseinät] veittiim pyöreilä pensselilä. Vuorjlanvoissakkii, yllesä ulukopuolisissa mualauksissa, käytettiin vnam pensseliä, ei niissä tasottajia käytetty. Se olj vuan sisäpuolisissa töissä, ovissa ja akkunoiissa, ettei jäänä ihan niin karkeeks se jäläki. Ku tasottajoo käytti, olj vähän siistimmän näkönen se jäläki.*⁹²

*Siihen aekaan käytettiin paljon manilla-pensseliä. Punamulta siveltiin niilä. Niissä olj pitkät sutit. Siitä sae mualooja melekein ybtä paljon piälle ja silimilleen ku seinäle.*⁹³

*Öljvärile olj siankarvapensseliä. Ne tehtiin harjaksista ennen aekaan, mutta sitten ku harjaksia ei ennee riittäny, sitter rupesvat käyttämääj joubia ja muita semmosia karva- aeneita. Ne pensselit oljvat jo paljo huonom- pia.*⁹⁴

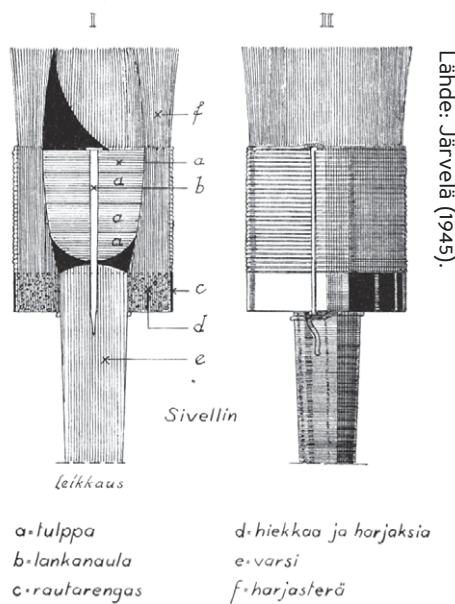
Maalarit hoitivat välineitään huolellises- ti: joka käytön jälkeen he puhdistivat siveltimet tai upottivat ne johonkin notkistavaan aineeseen. Siksi maalareilla oli aina mukana liuottimia, joilla voi ohentaa väriä ja pestä siveltimiä. Jatkuvasti käytettyjä pens-

seliä ei pesty, vaan ne pidettiin kuivumisen estämiseksi⁹⁵ kivennäispohjaisessa sidosai- neessa eli vesilasissa⁹⁶.

Erilaisia tarvikkeita Lind muisti tulleen ulkomailta: ”Siihen aekaan englantilaeset vä- rit olj olevinnaam parraita kestävyvveltään.”⁹⁷ Tuontituotteet hallitsivat markkinoita, kun- nes maaleja alettiin vuodesta 1919 tehdä ko- timaassa – aluksi tosin vieraskielisin nimin, jotta ne kävisivät paremmin kaupaksi.⁹⁸ Lin- diä kotimaisten värien laatu ei vakuuttanut:

*Ku suomalaesia rupes tulemaa, ei niilä paljom mitäiv virkoo ollu. Ne oljvat vähä heikkoja. [...] Kyllä niitä rupes tulemaaj jo siinä kaks- kymmentä-vuosluvula ja tais tulla jo vähä ennennii. Ripolinät ja Japonikat. Ripolin olj alumperin englantilaene. Rupesivat valamis- tammaan sitä, oljko se nyt lisenssilä, en tiijä.*⁹⁹

Laivatöissä käytettiin paljon kiiltävä- pintaisia ja nopeasti kuivuvia emalivärejä, ja maalarin oli tiedettävä tarkkaan, miten ne käyttäytyivät.¹⁰⁰

Kuvat 1–2.

*Emaljvärissä olj kyllä semmosia, että sae vähä biastettua sitä kuivamista, että sae maalatuks, ettei pökertynye kässiin kaekki, mutta niissäkii täyty olla varovaenen käsittelyssä. Täyty tietee suunnilleen ne määrät, mitä voi pistee, ettei värit ruvenneet juoksemaam pitki seinii.*¹⁰¹

Ennen valmisvärien tuloa maalarin oli myös osattava sekoittaa värit, mikä vaati melkoisesti käytännön kemiallista tietoa, mutta mistä en haastattelujen aikaan ymmärtänyt tarkemmin kysyä, eikä Lind myöskään oma-aloitteisesti asiaa selittänyt. Sen hän kuitenkin totesi, että ”etumiehet” vastasivat värien sekoittamisesta.¹⁰² Miehen äänensävy paljasti, että hän kuului niihin.

LAIVOJA, TEHTAITA JA TEKSTAUKSIA

Pirtinniemen laivaveistämö tarjosi Lindille ja muille pystyville maalareille monenlaisia tehtäviä. Fransin ensimmäisiä töitä olivat Venäjän armeijan tilaukset. Hän muisteli, miten tehtiin

*ponttoonisillan asia, parruja ja sittel lankkuja. Ne kaekki maalattiiv valamieks. Ne sitted valamieina veivät, jos tarvhtivat, kun olj sotalila. Ja sitten niitä ponttoonina, neliskanttisia isoja kaukaloita, mitä tekivät pellistä. Ja ne maalattiin sitted valamieks. Laevaportin eisä asu vakituisesti venäläine sotaberra, joka käv aena tarkastamassa. Se käv ottamassa vastaa.*¹⁰³

Suomen itsenäistyttyä laivoja tehtiin kotimaahan. Vaikka suurin osa aluksista oli hinaajia, Lind kertoi etenkin matkustajaluksista, *passööri-laevosta* (< ruots. *passagerare*, matkustaja),¹⁰⁴ joissa hän sai tehdä vaativia töitä. Talvella puusepät olivat tehneet hyttien ja salonkien seinät osista niin, että keskellä olivat *vyllit* ja näiden ympärillä vielä *raamistykiet* (< ruots. *ram*, kehys; *stykke*, kap-

pale).¹⁰⁵ Tavallisten laivojen seinät maalattiin sileiksi,¹⁰⁶ mutta ne töpättiin tasaisiksi, jottei siveltimen jälkiä näkynyt.¹⁰⁷ Maalareiden tehtäviin kuului myös päällystää hienoimpien laivojen salonkien ja hyttien seinii tehdastekoisin englantilaisin korutapetein, *rüssitapetein* (< ruots. *presstapet*, painotapetti).¹⁰⁸

Erityisen mielellään Lind kertoi suurten matkustajalaivojen seinien oottrauksesta eli ulkomaisten puulajien, tammen, pyökin, mahongin ja tiikin syykuvioiden mukailusta.¹⁰⁹

*Oottrauksessa pohja maalataan ensin keller-täväks niinkul luonnon puu on. Piiskurila, jossa on pitkät harjakset, piiskataam pohja oottrauksen alle. Sitted viivottaam pensselilä juovitus niinku syvänpuussa on. Sitted pohja töpättii hakkurin kans niinku ois puun kiehkuroita. Sen piäle maalattiin tavallisia puusyitä. Jos pinta jää vaaleeks, se laseerataav (< ruots. *glasera*, kiillottaa) vielä, ettei jää jyrkkiä rajoja.*¹¹⁰

Mukailukin oli työtä, johon pantiin vain ”perehtyneitä”.¹¹¹ Kun siinä tarvittiin ”*silimee, käsjaetao ja mieljekuvitusta*”, Lind sai toteuttaa esteettisiä sekä käytännön taitojaan. Hän muisti, ettei ketä tahansa pantu oottraamaan: ”*Ne olj vua yhet miehet, jotka kykenivät sitä tekemään. Minä melekeij jouvuin ne tekemää. Olin niissä töessä aena. Olj kyllä joku muukii.*” Lind oli ”niinku ekspertti” myös marmorin jäljittelyssä eli *marmoroinnissa*, jota tarvittiin muutamissa kohteissa, jossakin johtajan asunnon pilarissa tai porraskäytävän paneelissa.¹¹²

Yksi Lindin mieleen jäänyt laivatyo oli ms Standardin maalaus. Alus oli Ahlströmin pääjohtajan Walter Ahlströmin ylellinen huvivene, jonka varkautelaiset ristivät Miljoonamoottoriksi. Lind oli vasta 18-vuotias, kun hän sai maalata toisen ”ekspertin” kanssa aluksen hytin katon ja rungon valkoiseksi sekä kylkiä kiertävät koristenuhat

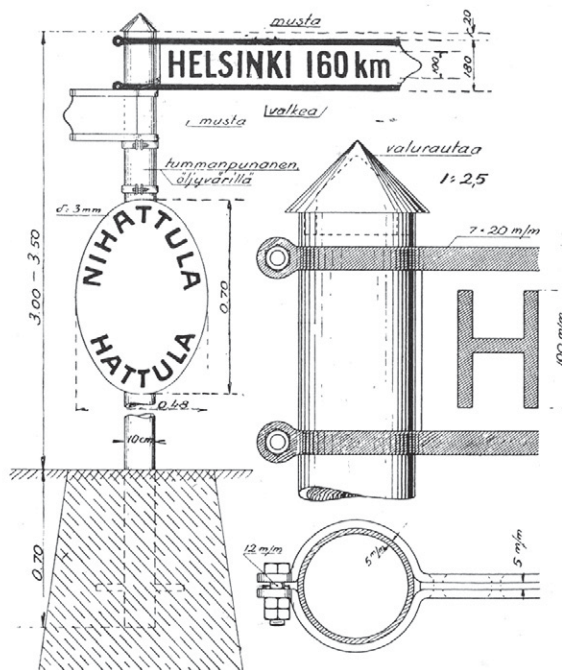
ja keulan lohikäärmeet kullanvärisiksi.¹¹³

Koska Ahlströmin tehtailla ei ollut alkuun rakennusosastoa, tekivät varvin miehet kaikki yhtiön maalaustyöt. Vaarallisia, mutta hyvin palkattuja urakoita, joihin Lind suostui, olivat vuonna 1916 valmistuneen puuhiomon seinien ja vuonna 1921 valmistuneen paperitehtaan vesitornien katon maalaus. Apumiesten kannattelemassa kelmassa hän maalasi hiomon seiniä vuolaan Tehtaanvirran yläpuolella ja tornien kattoja kymmeniä metrejä maan pinnan yläpuolella.¹¹⁴ Siinä oli pakko luottaa apulaisiin.

Lind teki myös ”tekstauksia”: alusten nimiä ja telegrafitauluja, mainoskilpiä, jopa tieopasteita.¹¹⁵ Malleja hän painoi mieleensä näkemistään kirjallisista tuotteista. Paperille hän suunnitteli käytettävän tilan ja leikkasi sitten *saplunnat* eli *saploomit* (< ruots. *schablon*, lovikko, läviste) *masiina-* eli konepaperille.¹¹⁶ Mutta maantievitit 1920-luvun lopulla oli tehtävä Tie- ja vesirakennushallituksen ohjeiden¹¹⁷ mukaan. Rautaiset viitat ja risteysoikiot leikattiin pellistä konepajassa ja maalattiin varvilla. Nimien mukaan Lind määräsi viittojen pituudet sekä suunnitelli, piirsi ja leikkasi lovikot, joiden läpi ensimmäinen väri lyötiin. Hän muisti urakan kestäneen pari kolme vuotta, vaikka hänellä oli apunaan kaksi näppärää nuorta, tyttö ja poika.¹¹⁸ Naispuolisen apulaisen tulo maalarinverstaaseen oli 1920-luvulla poikkeuksellista, mutta Lind ei erityisesti pohtinut asiaa ehkä siksi, että myöhemmin hänen työryhmänsä apulaisina oli aina naisia.¹¹⁹

Saploomil läpi tapahtu sitte ensimmäinel lyönti siihen pohjale. Kum minä saen ne nuoret tottumaan ookein, niilä olj berkkä käsj tottua, ja ne olj hyviä vetämään niitä valamiita kirjaimia umpeen toesela värilä, piällysvärilä. Se ei käyny yhelä kertoo. Se hakkuuvärj jäe vähän karkeeks ja harvaks. Vappaa pensseliveto tapahtu sitte emalivärilä.¹²⁰

Tienviitta raudasta.

Kuva 46 b.

Lähde: Lönnrot (1927).

REALISMIN JA TULKINNAN VÄLILLÄ

Tässä kirjoituksessa olen hahmottanut kuvaa Pirtinniemen laivavarvin maalarin arjesta 1910- ja 1920-luvuilla yhden henkilön, Frans Lindin kertomien muistojen avulla. En ole yrittänyt luoda yleispätevää ja kattavaa esitystä kaikkien laivaveistämöiden maalareiden työstä, vaan käsityksen yhden henkilön kokemuksista. Oletan kuitenkin, että esitykseni valottaa yleisemminkin telakan työtä ja työyhteisöä, johon mahtui rutiinien ohella myös huumoria, haasteita ja jännitystä. Tulkinta on viime kädessä minun. Vaikka olen käyttänyt paljon kohteeni sanoja, olen ne itse valinnut; toinen tutkija olisi varmaan

lainannut haastatteluista muita kohtia. Sitä paitsi olen itse ollut tuottamassa aineistoani.

Tutkimukseni sijoittuu tietoteoreettisesti realistisen eli selittävän ja tulkinnallisen eli ymmärtävän muistitietotutkimuksen välimaastoon. Keskeisenä kohteenani ovat menneisyyden tapahtumat ja tosiasiat, mutta en ole pyrkinyt esittämään totuutta, vaan olen koettanut tehdä kohteeni oman historian näkyväksi. Menneisyyden ja nykyisyyden suhteen tarkastelun olen jättänyt tässä melko vähälle, vaikka se on keskeistä tulkitsevassa muistitietohistoriassa. Silti olen pitänyt tärkeänä myös sitä, miten Lind on menneisyydestä kertonut ja miten hän on kokemaansa tulkinnut.¹²¹

Maalari Lind itse ei voi tarkistaa, mitä olen hänestä ja hänen työstään kirjoittanut, eikä korjata vääriä mielikuvia, joita teksti ehkä synnyttää. Tämä dilemma on yhteinen kaikille historian tutkijoille, joiden kohdehenkilöt eivät ole elossa. Mielestäni tärkeää on, että tutkijan rakentama käsitys menneisyydestä on perusteltu ja uskottava ja tällaisena mahdollinen.

FL Leena Rossi on etnologi ja kulttuurihistorian tutkija, joka on perehtynyt arkielämän tutkimukseen ja muistitiedon hyödyntämiseen lähimenneisyyden tutkimuksessa.

Tämä artikkeli on vertaisarvioitu. Tekniikan Waiheita -lehti kiittää vertaisarvioijia tehdystä työstä.

¹ Olen kirjoittanut tästä aihepiiristä lyhyesti LAIVA-lehteen 1/2005.

² Olen lisännyt ammattislangi- ja murreanoihin lyhyen selityksen niiden alkuperästä sekä yleiskielisen vastineen. Useimmat Lindin käyttämät sanat ovat olleet minulle tuttuja lapsuudesta asti.

³ Karttunen K. I. 1945, s. 141–142; Myllylä 1990, s. 49–56; Schybergson 1992, s. 178.

⁴ Soikkanen 1963, 136–137; Myllylä 1990, s. 54–55; Schybergson 1992, s.178.

⁵ Koponen 1991, s. 113.

⁶ Karttunen K. I. 1945, s. 139–143; Soikkanen 1963, s. 180–190; Myllylä 1990, s. 8.

⁷ Koponen 1991, s. 113; Schybergson 1992, s. 178–179.

⁸ Schybergson 1992, s. 240 kuvateksti.

⁹ Muistitiedon käsitteestä ks. esim. Peltonen 1996, s. 38–40; Korkiakangas 1999, s. 161.

¹⁰ Peltonen 1996, s. 38–40, 280; Ukkonen 2000, s. 21, 26, 27, 39.

¹¹ Haastatteluvien kieltäytymisestä ja itsensä vähättelystä ks. esim. Rossi 2003b.

¹² Muistitietotutkimuksesta ks. esim. Rossi 2003a; Fingerroos & Peltonen 2006; Fingerroos & Haanpää 2006.

¹³ Ks. esim. Thompson 2000, s. 82–117; Portelli 1998, s. 64, 72; Ukkonen, 2001, s. 96; Fingerroos & Haanpää 2006, s. 27; Grele 2006, s. 48, 55.

¹⁴ Grele 1991, s. 133–143, 204–206, 261–262; Grele 2006, s. 49, 54, 57, 58, 85; Portelli 1998, s. 67, 70–71; Fingerroos & Haanpää 2006, s. 32, 34; Ukkonen 2001, s. 40; ks. myös Rossi 2003a, s. 20–24; Rossi 2005, s. 86–87.

¹⁵ FL 12.8.1985.

¹⁶ FL 12.8.1985.

¹⁷ Talve 1997, s. 288.

¹⁸ Soikkanen 1963, s. 156, 158.

¹⁹ Rahikainen 1996, s. 338 ja 2003, s. 165–166.

²⁰ FL 28.3.1986.

²¹ FL 14.8.1985.

²² Tulokastavoista Rossi 1988a, 1988b.

²³ FL 14.9.1985.

²⁴ FL 12.8.1985, FL 8.9.1985.

²⁵ FL 14.9.1985, FL 30.3.1986.

²⁶ Rossi 1988a, s. 65 ja 1989b, s. 187.

²⁷ FL 12.8.1985.

²⁸ FL 12.8.1985.

²⁹ FL 12.8.1985.

³⁰ FL 17.8.1985.

³¹ FL 12.8.1985.

³² FL 28.3.1986.

³³ FL 10.9.1986.

³⁴ Warkauden tehdas 1926, s. 14; Soikkanen 1963, s. 122 ja 165 kuvatekstit; Schybergson 1992, kuva ja kuvateksti, s. 115.

³⁵ FL 8.9.1985, ks. myös Schybergson 1992, kuva s. 115.

³⁶ FL 10.1.1986.

³⁷ FL 14.8.1985.

³⁸ FL 10.1.1986.

³⁹ FL 28.3.1986.

⁴⁰ FL 30.3.1986.

⁴¹ FL 30.3.1986.

⁴² FL 14.9.1985.

⁴³ Waris 1968, 95; Rahikainen 1996, s. 324–326.

- 44 Rahikainen 1996, s. 326.
 45 FL 14.8.1985.
 46 FL 30.3.1986.
 47 Ahvenisto 2008, s. 213.
 48 FL 14.8.1985.
 49 Karttunen M. 1932, s. 37.
 50 Karttunen M. 1932, s. 57.
 51 FL 14.8.1985.
 52 FL 30.3.1986.
 53 Waris 1968, s. 106.
 54 FL 14.9.1985.
 55 Waris 1968, s. 106–107.
 56 Waris 1968, s.182.
 57 FL 14.9.1985.
 58 FL 30.3.1986.
 59 FL 7.9.1986.
 60 FL 12.1.1986.
 61 FL 12.1.1986.
 62 FL 10.1.1986.
 63 FL 12.8.1985.
 64 FL 8.9.1985.
 65 FL 12.1.1986.
 66 FL 8.9.1985.
 67 FL 17.8.1985.
 68 Järvelä 1945, s. 53–54, 137.
 69 FL 14.9.1985.
 70 FL 30.3.1986.
 71 FL 30.3.1986.
 72 Leimu 1976, s. 78–79, 88, 101; FL 8.9.1985.
 73 FL 30.3.1986.
 74 FL 30.3.1986; 8.9.1985.
 75 Soikkanen 1963, kuvat s. 187 ja 188.
 76 Leimu 1976, s. 86–87.
 77 FL 8.9.1985; 30.3.1986.
 78 FL 8.9.1985.
 79 FL 30.3.1986.
 80 Leimu 1976, s. 94–95.
 81 Leimu 1976, s. 96, 102.
 82 FL 8.9.1985.
 83 FL 10.1.1986.
 84 Järvelä 1945, s. 56.
 85 FL 12.1.1986.
 86 FL 12.1.1986.
 87 Järvelä 1945, s. 57.
 88 FL 10.1.1986.
 89 Järvelä 1945, s. 54–55, 58.
 90 FL 12.1.1986.
 91 FL 10.1.1986.
 92 FL 10.1.1986.
 93 FL 10.1.1986.
 94 FL 10.1.1986.
 95 FL 12.1.1986.
 96 Järvelä 1945, s. 32–33, 85.
 97 FL 14.9.1985.
 98 Tikkurilan tehtaas 1935, sisäkansi, 3, 4.
 99 FL 30.3.1986.
 100 FL 12.1.1986.
 101 FL 30.3.1986.
 102 FL 30.3.1986.
 103 FL 10.1.1986.
 104 FL 17.8.1985.
 105 FL 14.8.1985.
 106 FL 17.8.1985.
 107 FL 14.8.1985.
 108 FL 17.8.1985.
 109 Ks. Järvelä 1945, s. 122–129.
 110 FL 14.8.1985.
 111 FL 17.8.1985.
 112 FL 14.8.1985.
 113 FL 11.9.1985; ks. myös Warkauden tehdas, s. 46; Rossi 2010.
 114 FL 14.8.1985; 23.12.1985; ks. myös Warkauden tehdas 1926, Panoraamakuvia Warkauden tehtaas alueelta.
 115 FL 12.8.1985; 14.8.1985.
 116 FL 14.8.1985.
 117 Lönnrot 1927, s. 108.
 118 FL 23.12.1985.
 119 FL 14.8.1985.
 120 FL 23.12.1985.
 121 Ukkonen 2006, s. 187–189; ks. myös Fingerroos & Haanpää 2006, s. 36–40.

LÄHTEET

Haastattelut

Frans Lindin (FL) haastattelut; tekstinnökset Leena Rossin hallussa.

12.8.1985, 14.8.1985, 17.8.1985, 8.9.1985, 10.9.1985; 11.9.1985; 14.9.1985, 23.12.1985, 10.1.1986, 12.1.1986, 28.3.1986, 30.3.1986, 10.9.1986.

Aikalaiskirjallisuus

KARTTUNEN, Matti: Muistelmia Warkauden Tehtaas 1880–1920 vuosien ajoilta. Omakustanne, Warkaus 1932.

- JÄRVELÄ, J.: Maalarin alkeiskirja. Kauppa- ja teollisuusministeriön ammattikasvatusosasto, Helsinki, 1945.
- LÖNNROTH, Arvo: Tiekäsikirja: Ohjeita teiden suunnitteluun, tutkimukseen, rakentamiseen ja kunnossa pitämiseen maalla. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1927.
- TIKKURILAN TEHDAS. Vernissa-, väri- ja lakkatehdas: perustettu 1862. A. B. Schildt & Hallberg, Helsinki 1935.
- WARKAUDEN TEHDAS: HISTORIALLINEN KATSAUS. [A. Ahlström osakeyhtiö]. Varkaus 1926.
- Tutkimuskirjallisuus**
- AHVENISTO, Inkeri: *Tehdas yhdistää ja erottaa: Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008.
- FINGERROOS, Outi & HAANPÄÄ, Riina: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. (Toim.) Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, s. 25–48.
- FINGERROOS, Outi & PELTONEN, Ulla-Maija: Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. (Toim.) Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden seura, Helsinki 2006, s. 7–24.
- GRELE, Ronald J.: *Envelopes of Sound: The Art of Oral History*. Second Edition, Revised and Enlarged. Praeger, NewYork 1991 (1985).
- GRELE, Ronald: *Oral History as Evidence*. Teoksessa *Handbook of Oral History*. (Eds.) Thomas L. Charlton, Lois E. Myers ja Rebecca Sharpless. Altamira Press, Lanham 2006, s. 43–101.
- KARTTUNEN, K. I.: Saimaan vesistön höyrylaivaliikenteen 100-vuotishistoria. Oy Suomen Kirja, Helsinki 1945.
- KOPONEN, Jarmo: Varkauden telakat höyrylaivojen aikakaudella. Teoksessa: *Saimaa-kirja*. (Toim.) Toimi Jaatinen. Tammi, Helsinki 1991, s. 112–113.
- LEIMU, Tuula: Suomen teollisuustyöväestön työvaatteista. *Sananjalka* 18 / 1976, s. 78–103.
- MYLLYLÄ, Martti: Albert Kranck varkautelainen laivanrakentaja. Suomen Höyrypursiseura, Helsinki 1990.
- PELTONEN, Ulla-Maija: Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1996.
- PORTELLI, Alessandro: What makes oral history different. Teoksessa: *The Oral History Reader*. (Eds.) Robert Perks ja Alistair Thomson. Routledge, London and New York 1998, s. 63–74.
- RAHIKAINEN, Marjatta: Arbete eller skola? Om minderårigas arbete i Finland under mellankrigstiden. *Historisk Tidskrift för Finland* 3 / 1996, s. 323–342.
- RAHIKAINEN, Marjatta: Nuorena työhön: Lasten ja nuorten työnteke 1900–1970. Teoksessa: *Nuoruden vuosisata. Suomalaisen nuorison vuosisata*. (Toim.) Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, s. 161–183.
- ROSSI, Leena: Initiation Rites among Finnish Factory Workers from the 1890s to the 1980s. *Ethnologica Scandinavica* 1988a, s. 61–66.
- ROSSI, Leena: Mollit ja nyymannit: tulokkaiden nimiä Suomen teollisuustyöläisten keskuudessa. *Kotiseutu* 1 / 1988b, s. 28–30.
- ROSSI, Leena: Kulttuurihistoriallisesta muistitiedosta. Teoksessa: *Ihmisiä ja elämää Kirjakkalan, Mathildedalin ja Kirjakkalan vanhoissa ruukkikylissä*. (Toim.) Leena Rossi. k&h, Turku 2003a, s. 17–38.
- ROSSI, Leena: Em mä tierä mittä enk mä muista mittä! Teoksessa: *Ihmisiä ja elämää Kirjakkalan, Mathildedalin ja Kirjakkalan vanhoissa ruukkikylissä*. (Toim.) Leena Rossi. k&h, Turku 2003b, s. 283–291.
- ROSSI, Leena: Muistitietohistoria ja Alessandro Portelli. Teoksessa: *Avaintekstejä kulttuurihistoriaan*. (Toim.) Hanna Järvinen ja Kimi Kärki. *Cultural History – Kulttuurihistoria* 6. k&h, Turku 2005, s. 83–93.
- ROSSI, Leena: Miljoonamoottori ja Miljoonavaunu. Teoksessa *Esine ja aika: Materiaalisen kulttuurin historiaa*. (Toim.) Maija Mäkilä ja Riitta Laitinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010, s. 214–248.
- SCHYBERGSON, Per: Työt ja päivät: Ahlströmin historia 1851–1981. A. Ahlström Osakeyhtiö, Helsinki 1992.
- SOIKKANEN, Hannu: Varkauden historia. Varkauden kaupunki, Varkaus 1963.
- THOMPSON, Paul: *The Voice of the Past: Oral History*. Third Edition. Oxford University Press, Oxford 2000 (1978).
- UKKONEN, Taina: Menneisyyden tutkinta kertomalla: Muistelupuhe oman historian ja kokemuskeromusten tuottamisprosessina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- UKKONEN, Taina: Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. Teoksessa: *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. (Toim.) Outi Fingerroos, Riina Haanpää ja Ulla-Maija-Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, s. 175–198.
- WARIS, Heikki: Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka: Johdatus sosiaalipolitiikkaan. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, Helsinki 1980.